

**KTH Arkitektur
och samhällsbyggnad**

Författare:
Gudrun Werlin
Fil kand, Konstvetenskap
Email: gudrun.w@bredband2.com

Sinnenas trädgård i Sabbatsberg – en terapiträdgård för äldre i förvandling.

Examinator/ handledare:
Magnus Rönn,
Docent
Arkitekturskolan, KTH

Handledare/ lärare:
Jonas E Andersson,
Tekn Lic/ PhD Cand
Arkitekturskolan, KTH

EXAMINATIONSUPPGIFT I FORT- OCH VIDAREUTBILDNINGSKURSEN:
Arkitektur för ett åldrande samhälle/ Architecture for an Ageing Society, AD 222V 10 p,
Arkitekturskolan, Kungl Tekniska Högskolan, KTH, Stockholm, VT 2009

Sammanfattning

Under senare år har en rad terapeutiska trädgårdar anlagts i anslutning till äldreboenden. Utformningen av den terapeutiska trädgårdens är viktigt för att den ska fungera för den målgrupp som den är avsedd för. I trädgårdar som är avsedda för dementa kan man genom att stimulera sinnen (syn, hörsel, doft, smak och känsel) lyckas återskapa intryck från barndomen, vilket kan ge ro och skapa välbefinnande. Uppsatsens syfte är att undersöka vilken funktion Sinnebas trädgård i Sabbatsberg, Stockholm kan fylla för äldre med demenssjukdomar och somatiska besvär. Avsikten är att beskriva de ursprungliga intentionerna för anläggningen och följa upp hur verksamheten fungerar idag. Detta har skett genom intervjuer och genom att en webbenkät skickats ut till berörda parter. Resultatet visar att användningen av Sinnebas trädgård förändrats över tid och att de äldre och personalen vid det intilliggande Sabbatsbergsbyns vård- och omsorgsboende inte längre är engagerade i verksamheten som det initialt var tänkt. Orsakerna till detta är troligen flera, bl.a. bristande kunskap från de styrande inom förvaltningen, men också på att de boende blivit allt sjukare. En annan viktig orsak kan vara att initiativtagaren Yvonne Westerberg försvann från projektet på ett relativt tidigt stadium.

Nyckelord: Sinnebas trädgård, terapeutisk, demens, snoezelen, instorativ, restorativ

Inledning

Min mamma, som är 84 år flyttande för några år sen in i en seniorlägenhet. Huset där hon bor ligger i det f.d. servicehuset Skinnarviken på Södermalm i Stockholm. Lägenheten är en ombyggd lokal i bottenplanet och består av 2 r.o.k. med altan. Hon tyckte det var skönt att flytta till en nyrenoverad, handikappanpassad och mer lättskött lägenhet som hon vet inte kommer att behöva genomgå några större ingrepp under hennes livstid. Lägenhetens läge med uteplats och trädgård utanför med plommonträd och planteringar har också haft en stor betydelse för trivselen. På altanen odlar hon tomater sommartid och längs väggarna klättrar stockrosor och klematis. Flera fönster är lågt placerade och naturen känns nära inpå även när man sitter inne i lägenheten. Framsidan av huset har en fantastisk utsikt mot Riddarfjärden, men mamma föredrar baksidan där hon bor, eftersom hon kan följa årstidernas växlingar i trädgården, se människor promenera och cykla förbi. Det händer hela tiden något utan att hon direkt behöver delta. Den yttre miljön har i hennes fall bidragit till en god livskvalitet.

För äldre och funktionshindrade är närmiljön av särskilt stor betydelse, utsikt mot en trädgård från fönster, balkong eller uteplats skapar den första kontakten. Är närmiljön väl utformad så kan den locka till utevistelse och ge möjlighet till att den används flitigt, medan en dåligt utformad närmiljö istället innebär ett hinder för den äldre att vistas ute. Till närmiljön räknas även en park eller trädgård intill ett särskilt boende. (Bengtsson 2003). I en studie genomförd på ett ålderdomshem i Lund fann man att de gamla fick lättare att koncentrera sig om de vistades ute en timme om dagen. Ju sjukare de äldre var desto tydligare blev resultatet vad gällde återhämtning av stress (Ottoson & Grahn 1998). Då man undersökt vilka naturtyper som äldre föredrar så har man funnit att den naturmiljö som man vistats i fram till tonåren är den som betytt mest och som gör störst inverkan även under ålderdomen (Searles 1960; Grahn 1991).

Den svenska äldrevården har börjat få upp ögonen för naturens positiva inverkan och flera terapeutiska trädgårdar har tillkommit i anslutning till äldreboenden under senare år. Sinneas trädgård vid Sabbatsberg i Stockholm, som har utformats för att passa äldre med demens och somatiska besvär, har varit något av en föregångare och den har inspirerat till ett flertal liknande projekt (Hjälpmiddelsinstitutet & Micasa, 2008). Utformningen och idéerna bakom Sinneas trädgård har behandlats i flera skrifter (Olsson 1998; Jernberg 2001; Westerberg 2001), men inte särskilt mycket intresse har inte ägnats åt att följa upp verksamheten och undersöka hur man lyckats förvalta och vidmakthålla visionen bakom Sinneas trädgård.

Bakgrund

Redan de gamla grekerna använde sig av naturen och trädgården som ett terapeutiskt redskap. Hippokrates (ca. 400 f. Kr.), som brukar kallas läkekonstens fader lät anlägga en trädgård med mer än 250 växtarter som användes för rehabilitering och vård. Under medeltiden odlades medicinalväxter i klostren och trädgården kom att stå som en symbol för hälsa och himmelrike (Grahn & Ottoson, 2010).

Under 1700- och 1800-talen trodde man att smittspridning skedde genom skämd luft (även kallat miasma) och det ansågs viktigt att patienterna hade tillgång till frisk luft, ljus och grönska, det innebar att vid sjukhusen anlades stora parker och trädgårdar. En rad medicinska upptäckter gjorde att sjukvården från 1930-talet och framåt kom att förlita sig till att vaccin

och andra läkemedel skull bota människor och de äldre teorierna om natur och hälsa ansågs som vidskepliga (Grahn & Ottoson, 2010).

Under de senaste decennierna har intresset åter ökat för naturen och trädgårdens möjligheter och flera terapi- och rehabiliteringsträdgårdar har startats. Bland pionjärerna i Sverige finns träningsträdgården vid Danderyds sjukhus, som invigdes 1986 och Sinnenas trädgård i Stockholm, invigd 1998 (Jernberg, 2001). Inom forskarvärlden försöker man nu finna förklaringar till varför vi mår bra av att vistas i natur och trädgård. I Sverige bedrivs forskningen huvudsakligen på Lantbruksuniversitetet i Alnarp under ledning av professor Patrik Grahn. Här har man även en egen terapiträdgård, invigd 2002, som behandlar stressrelaterad ohälsa (Grahn & Ottoson, 2010).

Då man planerar en trädgård för individer med olika demenssjukdomar måste man tänka på att vara tydlig och att det är enkelt att orientera sig. Det är viktigt att skydda från distraherande intryck eftersom det kan skapa oro (Grahn & Bengtsson 2004). Trots att minnet försämras vid en demenssjukdom kan man genom att stimulera sinnen (syn, hörsel, doft, smak och känsel) lyckas återskapa intryck från barndomen, vilket kan ge ro och skapa välbefinnande. Detta kallas också *snoezelen* eller multisensorisk stimulering (Bengtsson & Carlsson 2005). Idén kommer ursprungligen från Holland, där man i slutet av sjuttioalet började använda upplevelserum för att stimulera sinnen hos gravt utvecklingsstörda. Ordet *snoezelen* kommer från de holländska orden *snuffelen* som betyder lukta, använda sina sinnen (vara aktiv) och *doezelen* som betyder dåsa (koppla av). Avsikten är att tröga sinnen ska aktiveras och oroliga sinnen ska lugnas (Malmö högskola, 2011).

Teoretiska modeller

Den terapeutiska trädgårdens utformning är viktig för att det syfte som finns med trädgården ska kunna uppnås. Inom trädgårdsterapin går det att urskilja tre olika inriktningar:

Aktivitetsinriktad modell, (rehabilitering)

Här är det odling och aktiviteter i trädgården som är det centrala. *Horticultural therapy* (trädgårdsodlingsterapi) uppstod som en egen disciplin på 40-talet i USA eftersom man upptäckt att trädgårdssysslor hade en gynnsam effekt på soldater med posttraumatisk stress

(Grahn & Ottoson, 2010). Ett exempel denna typ av trädgård är träningsträdgården vid Danderyds sjukhus.

Restorativ modell, (healing gardens)

Här betonas upplevelsen av naturen och platsen som medel att återhämta sig från stress och utmattning. Denna inriktning är baserad på de amerikanska forskarna Roger Ulrich, Rachel och Stephen Kaplans teorier (Schmidtbauer, Grahn & Lieberg, 2005). Ulrich menar att naturen är den miljö som vi biologiskt är anpassade att leva i. Det moderna samhällets krav leder till en rad fara-flyktreaktioner som leder till utmattning. Naturen, speciellt ljusa, öppna område, ger oss en möjlighet att återhämta oss från dessa reaktioner (Ulrich, 1993). Kaplan & Kaplans teori är baserad på att människor har två typer av uppmärksamhet: riktad och spontan. Den spontana uppmärksamheten aktiveras bl.a. när vi befinner oss i naturen och kräver liten ansträngning. Den riktade uppmärksamheten används då vi behöver sortera och prioritera information, vilket är vanligt i det moderna samhället och kräver mycket ansträngning, när våra resurser tar slut så leder detta till utmattning. Naturen är den miljö där man bäst kan återhämta sig från den riktade uppmärksamheten (Kaplan & Kaplan, 1989).

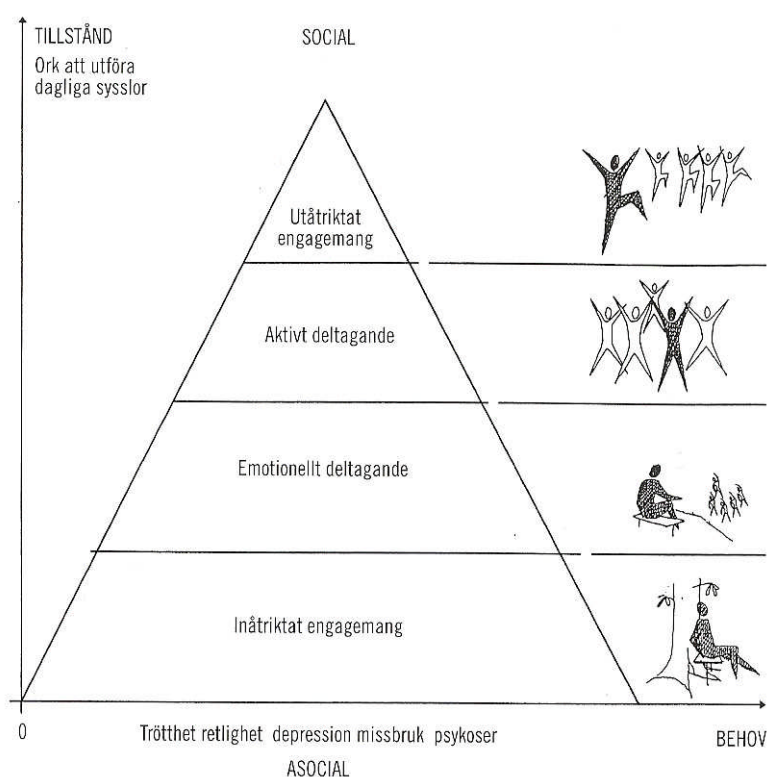

Fig 1. Behovspyramid utarbetad av Patrik Grahn. Den illustrerar den instorativa modellen, där individen ska ha möjlighet att välja deltagarnivå i en naturmiljö beroende på tillstånd.

Instorativ modell

Denna modell är utarbetad av Patrik Grahns forskargrupp i Alnarp och är en syntes mellan den aktivitetsinriktade och den restaurativa. Den utgår ifrån den enskilde individens möjlighet att finna mening i en naturmiljö med utgångspunkt från den situation man befinner sig i. Besökaren ska ha möjlighet att välja nivå av deltagande i trädgården utifrån sitt psykiska och fysiska tillstånd. Trädgården delas in i mindre rum med olika karaktär, här ska finnas möjlighet till enskildhet, men också platser för gemensamma aktiviteter. Den som befinner sig i botten på pyramiden har ett större behov av direkta naturintryck och att vara för sig själva, än den som mår bättre och befinner sig i toppen på pyramiden, se fig. 1 (Grahns & Stigsdottter 2002).

Syfte och avgränsning

Uppsats syfte är att undersöka vilken funktion Sinnenas trädgård, som är en terapeutisk trädgård i anslutning till ett äldreboende vid Sabbatsberg i Stockholm, fyller för de äldre. Avsikten är att beskriva de ursprungliga intentionerna för anläggningen och följa upp hur verksamheten fungerar idag. Studien är avgränsad till Sinnenas trädgård vid Sabbatsberg i Stockholm.

De frågeställningar som tas upp är:

- Hur är Sinnenas trädgård utformad för att stödja äldre personer?
- Hur är det tänkt att trädgården ska användas som ett terapeutiskt redskap i verksamheten?
- Hur används den i realiteten?
- Vilka faktorer påverkar att de ursprungliga intentionerna fungerar/inte fungerar som det var tänkt?

Metod

För att ha möjlighet att besvara frågan om vilka faktorer som påverkar att de ursprungliga intentionerna fungerar/inte fungerar som det är tänkt, skickades enkäter med fyra stycken frågor ut till 10 personer som på olika sätt varit inblandade i verksamheten. Dessa frågor var:

1. Vilka huvudsakliga faktorer tror du kan förklara den förändrade användningen av Sinnenas trädgård?

2. Vad upplever du har fungerat bra i Sinnenas trädgård?
3. Vad upplever du har fungerat mindre bra i Sinnenas trädgård?
4. Vilka åtgärder tror du är viktiga för att förbättra verksamheten i Sinnenas trädgård?

De personer som valdes ut som respondenter var:

- ansvariga äldreomsorgen, socialtjänsten och parkmiljö inom Norrmalms stadsdelsförvalning (4 pers.)
- anställda och ansvarig från Sabbatsbergssbyns vård- och omsorgsboende (2 pers.)
- anställda och ansvarig från AB Amygdalus, som ansvarar för skötseln av trädgården
- ansvarig från Micasa, som är fastighetsförvaltare (2 pers.)
- Yvonne Westerberg, arbetsterapeut och initiativtagare till Sinnenas trädgård (1 pers.)

Dessutom har studien genomförts med deltagande observationer i Sinnenas trädgård, samt intervjuer med öppna frågor har gjorts med arbetsterapeuten vid Sabbatsbergssbyns vård- och omsorgsboende Tina Schunnesson, trädgårdsmästaren vid Sinnenas trädgård Christer Fällman och initiativtagaren till sinnenas trädgård, arbetsterapeuten Yvonne Westerberg. Även fotodokumentation, litteratur- och arkivstudier har använts.

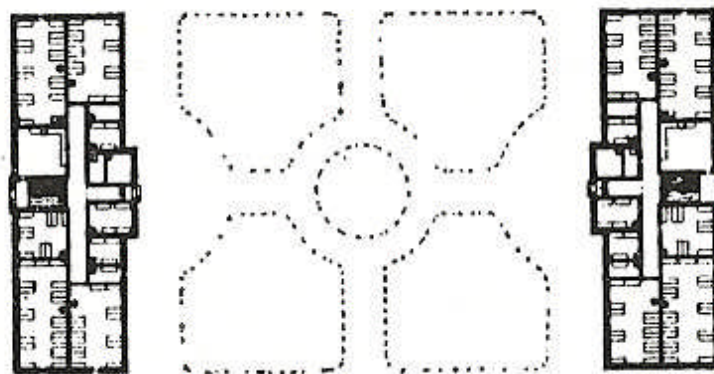

Fig. 2 Sabbatsbergs fattighus numera Sabbatsbergssbyns vård- och omsorgsboende, planritning från 1897. Adolf Fredrikshuset (till vänster) och Johanneshuset (till höger) är placerade med en trädgård emellan (numera Sinnenas trädgård). Klockarhuset som tillkom senare är sammanbyggd med Johanneshuset och placerad snett ned till höger.

Fallredovisning och resultat

Beskrivning

Sinnenas trädgård, som invigdes 1998, är en terapeutisk trädgård belägen i Vasaparken i Stockholm. Den ingår i Sabbatsbergsbyns vård- och omsorgsboende, ett äldreboende där huvuddelen av de boende är dementa. Initiativtagare till trädgården är arbetsterapeuten Yvonne Westerberg och den har utformats tillsammans med landsarkitekten Ulf Nordfjell. Sinnenas trädgård är öppen för allmänheten och är tänkt att fungera som en mötesplats för de boende, anhöriga, personal och besökare utifrån (Westerberg, 2001)

Sabbatsbergsbyns vård- och omsorgsboende drivs sedan 2008 av Stockholms Äldreboende AB på uppdrag av Norrmalms stadsdelsförvaltning. Här finns 9 demensavdelningar med sammanlagt 90 boende och 2 somatiska avdelningar med sammanlagt 16 boende, det bedrivs även dagverksamhet för äldre med demens som bor kvar i det befintliga bostadsbeståndet (Stockholms Äldreboende AB, 2010). Boendet består av tre byggnader: Klockhuset från 1942, och de utseendemässigt identiska Adolf Fredrikshuset och Johanneshuset som är från 1872. De två sistnämnda byggnaderna tillhörde från början Sabbatsbergs fattighus, de är placerade spegelvänt mitt emot varandra med trädgården emellan, se fig. 2 (Åman, 1976). I Sinnenas trädgård har de gamla kastanjerna, almarna och hagtornsträden från fattighustiden bevarats (Westerberg, 1999).

Yvonne Westerberg började 1990 arbeta på en dagverksamhet för dementa i Sabbatsbergsområdet. Hon reagerade på att det enbart satsades på att skapa en funktionell inomhusmiljö och att den yttre närmiljön glömts bort. Sedan tidigare hade Westerberg ett stort trädgårdsintresse och tanken på att skapa en trädgård speciellt utformad för de äldres behov föddes. Projektet blev möjligt att starta upp 1996, då socialdistrikt 1 tilldelades medel för kvalitetshöjande insatser och rehabilitering (Westerberg, 2001). Westerberg har då trädgården skapats, utgått ifrån de erfarenheter hon har från sitt arbete inom äldreomsorgen bl.a. ifrån den trädgårdsgrupp som föregick Sinnenas trädgård, men även utifrån forskning på området (Westerberg, 2001).

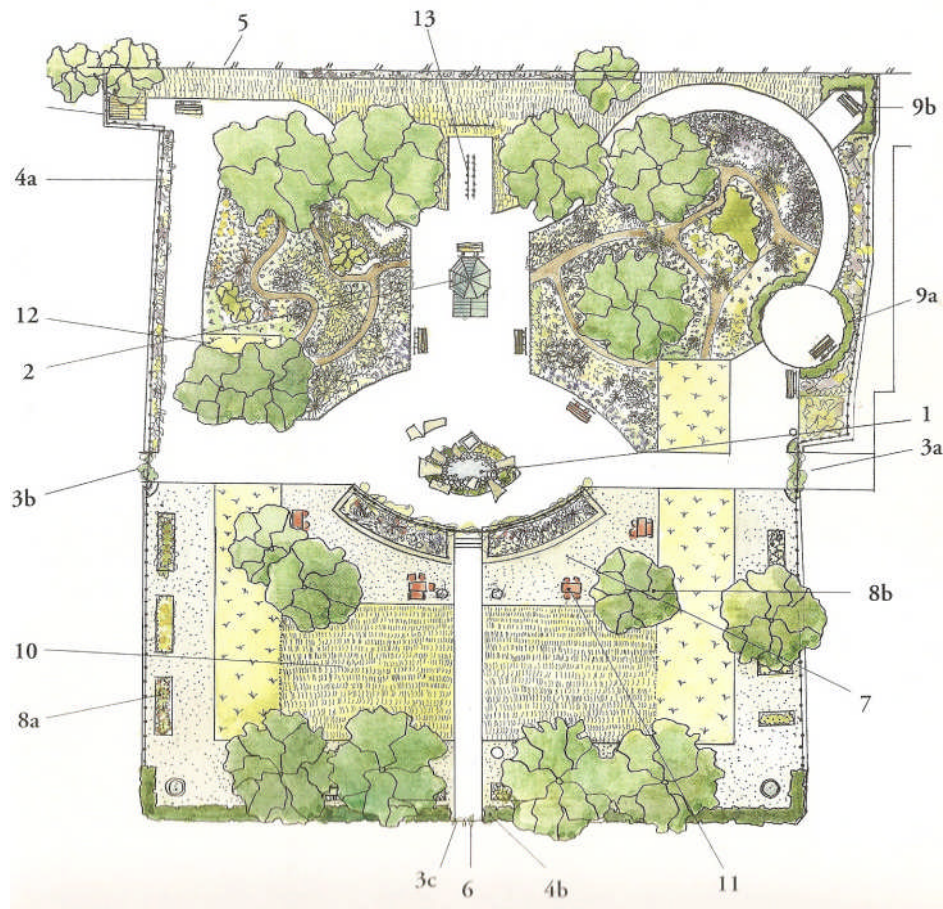

Fig. 3 Planritning Sinneas trädgård

1. Centralt placerad damm med fiskar.
2. Det gamla lusthuset.
3. Trädgården har tre entréer: a) en från Johanneshuset, b) en från Adolf Fredrikshuset samt c) en från gångvägen utanför.
4. Inramning bestående av a) ett lågt trästaket och b) en avenbokshäck.
5. Gammalt järnstaket mot den angränsande Vasaparken.
6. Huvudingång.
7. Upphöjda rabatter i granit med gammaldags växter.
8. a) Promenadstråkets södra del med frukt- och bärodlingar b) promenadstråkets östra del med snittblommor och grönsaksodlingar.
9. I norr finns två bersåer, a) en med schersmin och b) med syren.
10. Blomsteräng med fruktträd.
11. Trädgårdsgrupper finns utplacerade för vila och socialumgänge.
12. Vid lusthuset har man skapat skogsliknande partier med liljekonvaljer och ormbunkar.
13. Gångbarr i lärkträ avsedd för gångträning.

Bild 1. Från en brunn i granit strömmar vatten ner i dammen.

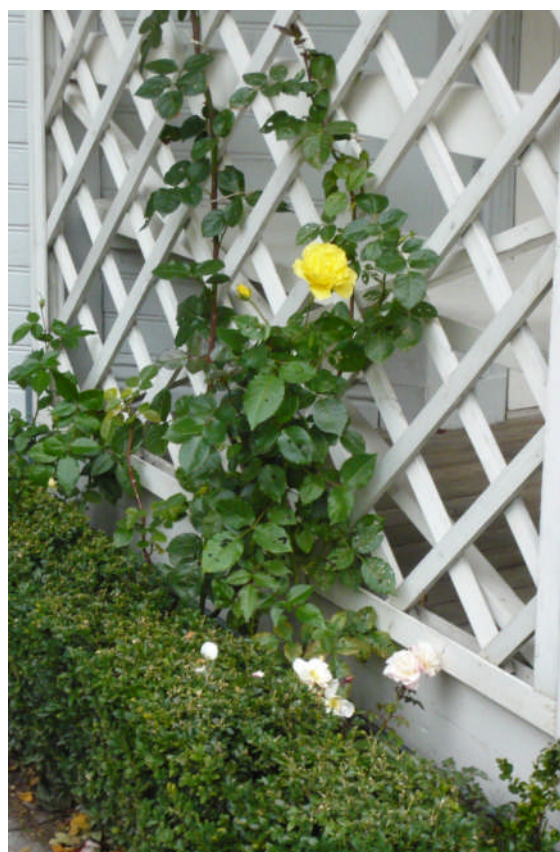

Bild 2. Klängrosen vid det gamla lusthuset blommar långt in i oktober.

Enligt mitt förmenande finns en rad faktorer som gör Sinnenas trädgård till en genomtänkt miljö för äldre med olika demenssjukdomar och somatiska besvär:

Stöd för minnet: Ljudet av porlande vatten, doften av lavendel och smaken av smultron är exempel på sådant kan hjälpa till att ge associationer och väcka minnen hos personer med demens.

Stöd för orientering: Sinnenas trädgård har grindar som är tydligt markerade med en pergola. Gångvägarna i trädgården är placerade så att det är lätt att få en överblick och hitta tillbaka. Årstidsväxlingarna ger möjlighet till en orientering i tiden.

Trygghet: Trädgården är omgärdad av ett lågt trästaket som ger en känsla av avskildhet och som avskärmar mot den livliga Vasaparken.

Tillgänglighet: I Sinnenas trädgård har framkomligheten underlättats genom att välja att anlägga stigar av bohusknott, en marksten med mycket god framkomlighet (Westerberg, 1999). Det finns odlingsbäddar som är upphöjda för att passa rullstolsbundna och det finns

gott om sittplatser strategiskt utplacerade i trädgården för att den som har svårt att gå ändå ska våga sig ut.

Mötesplatser för att umgås: Stabila trädgårdsmöbler placerade i grupp uppmuntrar till sociala möten.

Platser för avskildhet: Om man vill ha stillhet och vila finns det möjlighet att dra sig undan t.ex. till syrenbersån (Westerberg, 1999).

Bild 3. Gedigna trädgårdsmöbler placerade gruppvis för social samvaro.

Trädgården är på 250 kvm och ska påminna om en äldre privatträdgård. Den är avsedd att fungera som ett redskap för rehabilitering och samvaro och trots att trädgården är liten ryms en stor variation, flera olika naturtyper finns representerade. Meningen är att alla sinnen hos besökaren ska aktiveras, stimulansen väcker associationer och minnen, känslor och tankar. Här ska det finnas möjlighet till lugn och avskildhet, men även till delaktighet i olika aktiviteter för den som har lust och orkar. (Westerberg, 1999). Jämfört med de olika typer av terapiträdgårdar som presenteras ovan så stämmer trädgårdens idéinnehåll väl överens med den instorativa modellen.

Yvonne Westerberg slutade sin tjänst vid Sinnenas trädgård 2002 och har sedan varit ansvarig för flera liknande projekt bl.a. Haga hälsoträdgård för personer med stressrelaterade symtom och Sinnena och Minnenas Park i Hällefors. Medan hon fortfarande arbetade kvar så bedrevs ett medvetet kvalitetsarbete för att trädgården skulle kunna leva kvar även efter att hon lämnat den. Bland annat så dokumenterades trädgårdens verksamhet, en kravprofil upprättades för en terapeutisk trädgårdsmästare, personalen fick handledning och olika arbetsgrupper bildades. För detta arbete mottog Westerberg två priser på Kvalitetsmässan i Göteborg 2001. Då Westerberg lämnade trädgården fanns såväl en trädgårdsmästare som en arbetsterapeut med utbildning inom trädgårdsterapi anställda vid Sinnenas trädgård, den senare tjänsten har sedan försvunnit (Westerberg 2010-11-10).

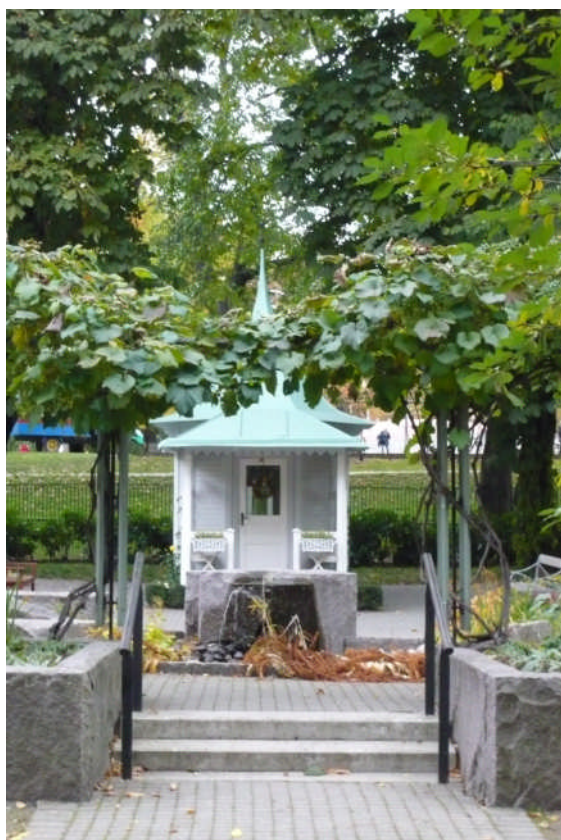

Bild 4. Ett gammalt lusthus är placerat mitt i trädgården.

Bild 5. Grinden mot Adolf Fredrikshuset är tydligt markerad med en pergola.

Observationer och reflektioner

Vid mitt besök i trädgården en måndag i mitten av oktober syns inte några äldre personer till, de enda som befinner sig i trädgården är några medelålders män krattar löv och målar om planteringslådor. Då jag träffar personal från äldreboendet börjar jag förstå att trädgården inte

längre används på det sätt som den ursprungligen var tänkt, som ett terapeutiskt redskap för de boende. För underhåll och skötsel ansvarar numera, på uppdrag av Norrmalms stadsdelsförvaltning AB Amygdalus, som bedriver dagverksamhet i trädgården för utvecklingsstörda vuxna. Arbetet leds av trädgårdsmästaren Christer Fällman (Fällman 2010-10-18).

Bild 6. I ett skogsliknade parti av trädgården hänger tvätten på tork och en tvättbräda står lutad mot det knotiga gamla trädet, tanken är att väcka associationer till en gångens tid.

Tina Schunnesson, som är aktivitetsledare vid Sabbatsbergsbyns vård- och omsorgsboende, menar att de har boende som skulle klara av och må bra att delta mer aktivt i trädgården, men att detta inte är möjligt eftersom personalen inte längre har något inflytande över trädgårdens utformning och skötsel då Sabbatsbergsbyns vård- och omsorgsboende numera enbart disponerar den. De boende och personalen har kommit att bli mer som gäster än som delaktiga i trädgården. Aktivitetsgruppen verksamhet har istället kommit att huvudsakligen inrikta sig på musik och djur, Schunnesson har själv en hund som hon håller på att träna till diplomerad vårdhund. Hon vill dock betona vikten av att de äldre har möjlighet att vistas i trädgården, antingen i samvaro med andra vid firandet av högtider eller i lugn och ro. Under den gångna sommaren som var mycket varm, användes trädgården flitigt. Trädgården är

särskilt betydelsefull för de boende i Johanneshuset och Adolf Fredrikshuset eftersom de saknar balkonger som är möjliga att vistas på. Klockhuset har däremot altaner på varje våningsplan som används sommartid (Schunnesson 2010-10-18). Intrycket jag får är att Sinneas trädgård har övergått från att vara en instorativ miljö till en restorativ för de boende.

Resultat på enkätfrågor

Av de 10 personer som mottagit enkätfrågorna har 8 st. svarat. Respondenterna har delats upp i två grupper som i stort sett har likartade åsikter. Den ena gruppen består av ansvariga inom Norrmalms stadsdelsförvaltning och Sabbatsbergsbyns vård- och omsorgsboende som här betecknas passiva (P) och den andra gruppen består av personal från Sabbatsbergsbyns vård- och omsorgsboende och Amygdala, samt initiativtagaren till Sinneas trädgård och betecknas som aktiva (A). Gruppen passiva (P) är huvudsakligen av den åsikten att trädgården hela tiden fungerat tillfredställande och är nöjda med verksamheten, medan gruppen aktiva (A) anser att verksamheten inte längre fungerar utifrån det ursprungliga idéinnehållet och uttrycker en oro över verksamhetens utveckling. Nedan redovisas svaren på de öppna frågorna som ställdes i webbenkäten, antalet respondenter som angett de olika påståendena från aktiv respektive passiv grupp anges inom parentes. Följande faktorer nämndes som kan förklara den förändrade användningen av Sinneas trädgård:

- När äldreboendet lades ut på entreprenad till ett privat bolag kom inte Sinneas Trädgård att inkludera som ett åtagande (dess drift och terapeutiskt redskap) utan endast som en tillgång då anbudet skrevs, istället gick den över till omsorgen om funktionshindrade inom kommunen. (1P) (2A)
- Brist på samverkan mellan förvaltare av mark och fastigheter, verksamheterna som bedrivs i området, Handikapp- och Äldreomsorg och Norrmalms stadsdelsförvaltning. För många parter inblandade, såväl privata som kommunala. (1P) (1A)
- Stadsdelsförvaltningens omorganisation med nya tjänstemän i förvaltningen, samt ny förvaltare av mark och fastigheter. (1A)
- En av de två tjänster som fanns i trädgården (terapeutisk trädgårdsmästare och arbetsterapeut med utbildning inom trädgårdsterapi) har tagits bort och utgörs nu endast av en trädgårdsmästare. (1A)
- De äldre är betydligt sjukare idag när de erbjuds en plats på ett äldreboende än för bara några år sen. Det betyder också att de äldre inte kan ta del av trädgården som ett terapeutiskt redskap i den utsträckning som tidigare. (1P) (1A)

- Brist på kunskap och handledning. (1A)

På frågan om vad som upplevs fungerat bra i trädgården svarar flera att det är positivt att alla har tillgång till trädgården och att det anordnas olika aktiviteter där. Handikappomsorgens dagverksamhet, den fysiska skötseln och marknadsföringen nämns också som några positiva faktorer. Då det handlar om sådant som fungerat mindre bra svarar man:

- Att det inte finns någon som har helhetssynen gällande integrering av trädgården för verksamheterna och dess brukare/boende. (2A)
- Att de som är ansvariga inte förstår att det handlar om både en terapeutisk trädgård men även ett terapeutiskt redskap för dess brukare/boende, personal och anhöriga. (1A)
- Att målgruppen förändrats från de boende med demenshandikapp, närstående och personal, till en mer allmän användning. (2A)
- Att det estetiska innehållet inte alltid är tillfredställande. (1A)
- Att ingen dokumentation av verksamheten genomförs och heller ingen utvärdering av insatserna sker. (1A)
- Att ingen verksamhetsplan och verksamhetsberättelse längre görs. (1A)
- Otydligheter vad när det gäller vem som ska förvalta trädgården. (1A)

Följande åtgärder för att förbättra verksamheten i Sinnenas trädgård föreslås:

- Att kompetensutveckla och att handleda personal. (1A)
- Att man anställer en ansvarig arbetsterapeut med trädgårdsterapikompetens och följer den kravprofil som finns för den terapeutiska trädgårdsmästaren. (1A)
- Att ha olika grupper för delaktighet t.ex. personal på boendet, personal inom handikappomsorgen, personal från trädgården, anhöriga som tillsammans planerar trädgårdsåret med aktiviteter men även som fungerar som ett språkrör mellan boende/personal/anhöriga och trädgården. Vilket tidigare varit fallet. (2A)
- Knyt forskning och representanter från olika organisationer/intresseföreningar/brukarorganisationer etc. till en referensgrupp för trädgården och dess verksamheter. (1A)
- Kanske trädgården skall bedrivas separat och vara en naturlig del att tillsammans ansvara för, använda sig av och där kostnaderna delas upp på de olika verksamheterna, Norrmalms stadsdelsförvaltning, Micasa fastighetsförvaltnings bolag. (1A)

- Det är av stor vikt att företaget Stockholms Äldreboende AB arbetar utifrån en hållbar plan som möjliggör och utvecklar den arbetsterapeutiska tanken som främst ligger till grund för just denna trädgård. (1A)
- Utökad samverkan mellan berörda parter. (1P) (1A)
- Få in fler aktörer som betalar för att använda trädgården. (1P)
- Mer reklam ut till medborgarna. (1P)

Diskussion

Det går inte att peka ut en enskild orsak till verksamhetens förändringar utan det är troligt att en rad faktorer har samverkat till detta. Stadsdelsförvaltningen underlät att inkludera Sinnenas trädgård som ett åtagande då äldreboendet övergick i privat regim och istället övergick man till att bedriva dagverksamhet för utvecklingsstörda. Detta visar på bristande kunskap från de styrande inom förvaltningen när det gäller trädgårdens speciella utformning för äldre med demens och somatiska besvär. Det är svårt att tro att detta enbart handlar om okunskap utan det troligen även finns ekonomiska incitament med i bilden, trots att detta inte direkt kommer fram i undersökningen.

En annan orsak som nämns är att de äldre är för sjuka för att delta aktivt i trädgårdens skötsel. Om det nu är så att de äldre är för sjuka för att använda trädgården är det då inte bra att den används av andra grupper? Enligt arbetsterapeuten vid Sabbatsbergsbyns vård- och omsorgsboende finns det trots allt boende som klara av att delta mer aktivt i trädgården och dessutom finns en dagverksamhet knuten till boendet, för äldre med demens som är friska nog att bo kvar hemma. Dessa personer bör rimligtvis även klara av att delta mer aktivt i trädgården. Eftersom trädgården utformats i syfte att understödja äldre med demens och somatiska besvär är det synd att denna grupp inte har möjlighet att utnyttja trädgården fullt ut.

Sammanfattande slutsats

Då man betraktar förebildliga exempel inom äldrevården som Hattstugan och Vigsängar inser man betydelsen av en eldsjäl för att ett sådant projekt ska startas upp men också för att det ska ha möjlighet att fortleva. I båda dessa exempel följer fortfarande initiativtagarna projektet på nära håll genom att vara verksamhetschefer. Yvonne Westerberg som är initiativtagare till Sinnenas trädgård är också något av en eldsjäl, men då hon försvann från projektet på ett relativt tidigt stadium har man inte lyckats upprätthålla verksamheten med dess ursprungliga

idéinnehåll, trots att kompetent personal anställdes för att ersätta Westerberg och skötsel- och verksamhetsplaner fanns.

Referenser

Tryckta källor

- Bengtsson, A. (2003) *Utemiljöns betydelse för äldre och funktionshindrade - kunskapssammanställning*. Sandviken: Statens folkhälsoinstitut.
- Bengtsson, A & Carlsson, G. (2005) Outdoor environments at three nursing homes: Focus group interviews with staff. *Journal of Housing for the Elderly*, vol. 19:3, s. 49-69.
- Grahn, P. (1991) *Om parkens betydelse*. Göteborg: MOVIMUM.
- Grahn, P. & Bengtsson, A. (2004) Trädgårdsrum – Rum i bostadens utemiljö. Wijk, H. red. *Goda miljöer och aktiviteter för äldre*. Lund: Studentlitteratur.
- Grahn, P. & Ottoson, J. (2010) *Trädgårdsterapi*. Lettland: Bonnier Existens.
- Jernberg, A. (2001) *Natur och trädgård inom vård och omsorg*, Falun: DFR-rapport 2001:1 Dalarnas forskningsråd & SLU Alnarp.
- Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989). *The experience of nature – a psychological perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Olsson, T. red. (1998) *Människans natur: det grönas betydelse för vårt välbefinnande*. Lund: Bygghörsforskningsrådet.
- Ottoson, J. & Grahn P. (1998) *Utemiljöns betydelse för äldre med stort vårdbehov*.
- Schmidtbauer P. Grahn P. & Lieberg, M. (2005) *Tänkvärda trädgårdar – när utemiljön blir en del av vården*. Västerås: Formas.
- Searles, H. F. (1960) *The Nonhuman Environment in Normal Development and in Schizophrenia*, New York: International University Press
- Stigsdotter, U. A. & Grahn, P. 2002. What Makes a Garden a Healing Garden? *Journal of Therapeutic Horticulture*. 13: 60-69.
- Ulrich, R. (1993) Biophilia, biophobia, and natural landscapes. I: Kellert & Wilsson (Red.) *The Biophilia hypothesis*. Washington D.C.: Island Press.

Westerberg, Y (1999) När minnet sviker – Sinnenas trädgård. Sandberg, K. red.
Möjligheternas trädgård: en trädgård för alla. Kristianstad: Hjälpmedelsinstitutet & Utbildningsradion.

Westerberg, Y (2001) *Sinnenas trädgård ett rum och redskap för ökad livskvalitet*. Uppsats tävlingsbidrag till Götapriset 2001, ej publicerad.

Åman, A. (1976) *Om den offentliga vården*. Uddevalla: LiberFörlag.

Elektroniska källor

Hjälpmedelsinstitutet & Micasa (2008) Gestalningsprogram för utemiljön vid vård- och omsorgsboende:

http://www.micasa.se/Documents/Om%20Micasa/Projekt/Tr%C3%A4dg%C3%A5rdsprojekt/Tradgard_3.pdf [2010-12-09]

Malmö högskola: http://webzone.k3.mah.se/projects/snoezelen/SR_nimbus.htm [2011-03-25]

Stockholms äldreboende AB: <http://www.stockholmsaldreboende.se/sabbatsbergsbyn.html> [2010-12-09]

Muntliga källor

Christer Fällman, trädgårdsmästare Sinnenas trädgård intervju 2010-10-18

Tina Schunnesson, arbetsterapeut Sabbatsbergsbyns vård- och omsorgsboende, intervju 2010-10-18

Yvonne Westerberg, arbetsterapeut och initiativtagare till Sinnenas trädgård, intervju 2010-11-10

Bilder

Behovspyramid, Patrik Grahn. Hämtad från Grahn, P. & Ottoson, J. (2010) *Trädgårdsterapi*. Lettland: Bonnier Existens.

Planritning Sabbatsbergs fattighus. Hämtad från Åman, A. (1976) *Om den offentliga vården*. Uddevalla: LiberFörlag.

Planritning Sinnenas trädgård: Scandiakonsult, Stockholm. Hämtad från Sandberg, K. (1999) *Möjligheternas trädgård: en trädgård för alla*. s. 157. Kristianstad: Hjälpmedelsinstitutet & Utbildningsradion.

Fotografier: Gudrun Werlin